
Mérgezési ügyek az antik Rómában és Magyarországon

Bajánházy István*

Jelen munkámban két nagyon hasonló tömeges mérgezési ügyek mutatok be. Az első jogeset az ókori Rómában Kr.e. 331-ben történt, ahol a vádlott asszonyok a jó méreg (orvosság) és rossz méreg (mérge) közötti jogi különbségtételre hivatkozva próbálták magukat megvédeni. A másik eset a „Tiszazugi arzénos asszonyok” pere az 1930-as évekből, ahol a falusi asszonyok a légyapírból kinyert arzént használták mérgeként. Mindkét esetben az áldozatok nagyobb része ezen asszonyok családjából vagy rokonságából származó férfiak voltak.

Kulcsszavak: ókori Róma, mérgezési ügyek, Titus Livius, a Tiszazugi arzénos-ügyek

Poisoning Cases in Ancient Rome and in Hungary

In this paper I show two very similar mass-poisoning cases. The first law-case took place in the ancient Rome in the year of 331 B.C., where the accused women tried to defend themselves by quoting the legal difference between good poison (=medicine) and bad poison (=poison). The other case was the “arsenic murder-case in the Tiszazug region” from the 1930’s, where women from the countryside used arsenic poison, exploited from flypapers. In both cases, the major part of the victims were men, they came from the family or kinship of these women.

Keywords: ancient Rome, poisoning-cases, Titus Livius, arsenic-cases in the Tiszazug region

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2021.5.1453>

1. Bevezetés

a „Híres történelmi perek II” c. konferencia keretében én egy olyan témába tartozó két jogeset bemutatását választottam, melyek között – anélkül, hogy a két eset között bármilyen közvetlen kapcsolat feltételezhető lenne, mivel közöttük több mint kétezer év telt el és nem valószínű, hogy a tiszazugi asszonyságok esténként Titus Liviusot olvassák volna – mégis érdekes párhuzamok figyelhetőek meg. Az egyik ilyen a rövid idő intervallumon belüli tömeges esetszám, külön vizsgálatot érne meg ennek társadalmi, pszichológiai okainak feltárása, ez azonban

---

* Egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Jogtörténeti és Jogelméleti Intézet, Római Jogi Tanszék.

nem a jogtudomány, így nem jelen értekezés feladata. A másik érdekesség, hogy az elkövetők döntő részben a női nemből kerültek ki, míg az áldozatok döntő százalékban férfiak voltak. De közös vonás az is, hogy mindkét eset az adott korban nagy érdeklődést váltott ki a közvéleményből. A római eset olyan érdekesnek bizonyult, hogy azt viszonylag részletesen rögzítették, egyes elkövetőket név szerint is ismerünk. Hazánkban szintén nagy érdeklődést váltott ki az ügy, annak több irodalmi feldolgozása is született.¹ Párhuzamként láthatjuk, hogy mindkét ügyben a cselekmények sokáig titokban maradtak és mindkét ügyben feljelentés útján jutott a hatóságok tudomására. Hasonló az is, hogy mindkét perben születtek felmentő ítéletek,² a magyar perekben meglepően nagy százalékban! Az egyetlen lényeges különbség, hogy míg Rómában az előkelő, a társadalom vezető rétegébe tartozó asszonyok köréből kerültek ki az elkövetők, addig Magyarországon egyértelműen a szegényebb, alacsonyabb társadalmi rétegből.

2. A római mérgezési ügy

2.1. A forrásunk és a jogeset leírása. A római mérgezési ügyről Titus Livius történelmi munkájából kapunk információt a Kr.e. 331. év eseményei során. Livius szerint ez volt az első méregkeverési ügy Rómában, amiben – mint majd láthatjuk a királykori törvényhozás nyomai kapcsán – valószínűleg nincs igaza, abban viszont igen, hogy ez volt az első tömeges mérgezési ügy, amiről tudomásunk van, bár később is történtek hasonló esetek.³ Livius az egyik legismertebb római történetíró, akinek munkája a korábbi történetírók munkáinak felhasználásával készült, azok művei viszont az egyik papi kollégium, a *pontifexek* által vezetett az un. éves feljegyzéseken (*libri annales* vagy *annales maximi*) alapultak,⁴ ezért per leírását hitelesnek fogadhatjuk el.

Az eljárás előzményeként Liviustól annyit tudunk, hogy ez az év (Kr.e. 331) baljósnak indult a sok és megmagyarázhatatlan haláleset miatt, melyek az állam vezető polgárait sújtotta. Ennek oka sokáig nem volt ismert, először járványra gondoltak, de egy feljelentés következtében a tényleges okra, a mérgezésre fény derült. Az ügy Q. Fabius Maximus *aedilis curulis*nál indult meg, akinél egy rabszolganő (*ancilla*) jelentkezett és önmagának büntetlenséget kérve feljelentést helyezett kilátásba. Livius szerint az *aedilis* a hivatali utat bejárva a konzulokat értesítette, majd az ügy a szenátus elé került, amely ígéretet is tett a feljelentő büntetlenségére („*fides indicis data*”).⁵ Ez után a feljelentő részletes vallomást tett:

„Erre a szolgáló (*ancilla*) felfedte, hogy asszonyi gonoszság zúdította a polgárságra ezt a csapást: előkelő asszonyok készítik a pusztító mérgeket, s ha a

¹ Id. BÁLINT Angelika – GYÖRI Anna: A tiszazugi arzenyilkosságok reprezentációi. Médiakutató XV./3., 2014, 37–48.

² Liv. 8.16. „*magnum numerum matronarum indicaverunt; ex quibus ad centum septuaginta damnatae;*”

³ Liv. 39.8.-19., és Liv. 39.41.

⁴ WIEACKER, Franz: Altrömische Priesterjurisprudenz, (In: BENÖHR Hans P./ HACKL Karl (szerk.): *Iuris Professio Festgabe für Max Kaser zum 80. Geburtstag*, Hermann Böhlau Nachf., Wien-Köln-Graz, 1986. 347-370., Liv. 6.1.2. „*in commentariis pontificum*”

⁵ Liv. 8.18.4.-5.

tisztségviselők mindjárt vele mennek, tetten érhetik őket. Követték a feljelentőt, rajta is kaptak néhány asszonyt efféle szerek főzése közben, s rábukkantak az elrejtett kész mérgekre is. A nőket a Forumra vitték, s poroszlóval (*viator*) idézték meg azt a húsz matrónt, akiknél rajtuk ütöttek. Közülük kettő, Cornelia és Sergia – mindkettő patrícius származású -, azt erősítgette, hogy ezek a szerek orvosságok, s mikor a feljelentő vitába szállva velük, felszólította őket, bizonyítsák rá a hazugságot, iganak a főztjükből *mindenki szeme láttára*, időt kértek, hogy egymás között tanácskozhassanak. A népet visszaszorították, majd a többi asszony elé terjesztették a dolgot, s egyikük se vonakodott inni az italból, fölhajtották, így saját bűnük végzett mindnyájukkal. Ugyanakkor elfogták kísérőiket is, akik egész sor matrónára vallottak rá: közülük százhetvenet ítélték el. Eleddig még sose volt Rómában méregkeverési ügyben nyomozás.”⁶

Az eljárás az ún. matrónaé, tehát férjezett nők, azaz *mater familias*-ok ellen indult, az áldozatokról annyit tudunk, hogy az „állam előkelő polgárai”-ból kerültek ki, ami alatt volt magisztártusokat tehát kizárólag férfiakat érthetünk.

2.2. A mérgek fajtái és a mérgezések római jogi szabályozása. A mérgek hatásának és a mérgezéses esetek felismerésének képessége tapasztalati úton feltehetőleg minden népnél előbb- utóbb kialakult. Az Ószövetségi Szentírás (Jób könyve) is utal már a mérgekre, ami az ősi tudás bizonyítéka.⁷ Forrásaink szerint azonban az orvosi ismeretek és így a mérgek behatóbb ismerete is a görögöktől érkezett Rómába.⁸ Mind a *φάρμακον* ('farmakon' = gyógyszer = farmakológia), mind a *τόξον* ('toxon' = mérge = toxikológia) görög szavak. A mérgeket kezdetben valószínűleg vadászatra használhatták, de hamar megjelent a katonai alkalmazásuk is, erre enged következtetnünk, hogy a görög *τόξον* (toxon) eredetileg egyesszámban az íjat jelentette, míg ennek a többes száma, a *τόξιν* (toxin) már az íjat és a nyilakat, mint egységet.⁹

A görögök viszont a forrásaink szerint Egyiptomból ismerték meg a mérgeket. Már Homérosz is egy egyiptomi nőre (Polüdamna, Thón felesége) hivatkozott, mint a különféle füvek (=keverékek) avatott ismerőjére.¹⁰ A két homéroszi műben pedig

---

⁶ Liv. 8.18.6. „*Tum patefactum muliebri fraude civitatem premi matronasque ea venena coquere et, si sequi extemplo velint, manifesto deprehendi posse. Secuti indicem et coquentes quasdam medicamenta et recondita alia invenerunt; quibus in forum delatis et ad viginti matronis, apud quas deprehensa erant, per viatorem accitis duae ex eis, Cornelia ac Sergia, patriciae utraque gentis, cum ea medicamenta salubria esse contenderent, ab confutante indice bibere iussae in conspectu omnium ut se falsum commentam arguerent, spatio ad conloquendum sumpto, cum submoto populo rem ad ceteras rettulissent, haud abnuentibus et illis bibere, epoto medicamento suamet ipsae fraude omnes interierunt. Comprehensae extemplo earum comites magnum numerum matronarum indicaverunt; ex quibus ad centum septuaginta damnatae; neque de veneficiis ante eam diem Romae quaesitum est.*” Ford: MURAKÖZI Gyula, Livius A római nép története a Város alapításától, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1982, a szerző szövegkorrekciójával.

⁷ Jób. 6,4.

⁸ HOFFMANN Zsuzsanna - T. HORVÁTH Ágnes: *Antik Medicina és Farmakológia*, JATE Press, Szeged, 2019, 149.

⁹ Ógörög-magyar szótár (ford: GYÖRKÖSSY Alajos, KAPITÁNYFfy István, TEGYEY Imre) Akadémiai Kiadó, Budapest, 1990, 1082.

¹⁰ Homérosz, *Odüsszeia*, X, 229.

több helyen is megjelennek a méregre, mérgezésre történő utalások.¹¹ De még érdekesebb, hogy a fent hivatkozott homéroszi leírás már tartalmazza azt a különbség tételt is, hogy nem minden fű (= keverék) ártalmas, az lehet hasznos (jó) és ártó (rossz) egyaránt: „sok a hasznos fű ott és sok a gyilkos” „φάρμακα, πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρὰ,”¹² Ez azért érdekes, mivel egyrészt a perben a római asszonyok is arra hivatkoztak, hogy orvosságot készítettek, másrészt a *Digesta* ez a homéroszi sor később idézésre is került!

A *Digesta* egyébként hét különösen veszélyes méreganyagot név szerint is megemlíti (D. 48,8,3,3), mégpedig azzal kapcsolatban, hogy ezeknek már a szakember (*pigmentarius* = kozmetikum kereskedő, régiesen: 'kenőcsárus') általi gondatlan (hanyag) forgalomba hozatalát is büntetni rendelte a *lex Cornelia de sicariis et veneficis* rendelkezései szerint.¹³ A jó és rossz 'méreg' között a határ tehát elég vékony volt, mivel sok esetben csak a mennyiségtől függött, vagyis ami kis mértékben még orvosságnak vagy kozmetikumnak számított, az nagyobb mennyiségben már méregnek.

A római jogi szabályozás egyébként szintén meglepően ősi időkre nyúlik vissza, Plutarchos szerint már az első király (a római történetírói hagyomány szerint Romulus¹⁴) is szabályozta a mérgezést: „Hozott továbbá törvényeket, amelyek közül az különösen kemény, amelyik a feleségnek nem engedi meg, hogy elváljék a férjétől, a férjnek viszont megengedi, hogy elküldje az asszonyt a gyermekek megmérgezése, kulcsok ellopása, vagy házasságtörés miatt.”¹⁵

Érdekes, hogy már ez az első ismert szabályozás is csak női elkövetőkkel számolt! A gyermekek megmérgezése leginkább a nem kívánt gyermekek esetében képzelhető el, akár saját, de még inkább az előző feleségtől született gyermekektől szabadulhatott meg így a későbbi feleség. Ez a forráshely azért is értékes, mert görög nyelven íródott és a méregre használt általános *φάρμακον* (farmakon) kifejezést használja, ami később az alapvetően latin nyelvű *Digesta*-ban is görögül köszön vissza.

A mérgekkel kapcsolatos szabályozás aztán később, de feltehetően még a XII táblás törvények megalkotása előtt, további pontosításra került és megjelent a jogalkotásban is a 'jó méreg' – 'rossz méreg' közötti megkülönböztetés, ami a XII

¹¹ Homérosz, Odüsszeia, X, 316-318, Homérosz, Iliász XXII, 93-95

¹² Homérosz, Odüsszeia IV. 230. Fordította: DEVECSERI Gábor (Homérosz, Magyar Helikon, 1967), más fordításban: „sok hasznos és sok ártó szer” („φάρμακα, πολλὰ μὲν ἐσθλὰ, πολλὰ δὲ λυγρὰ,”) itt a keverék (μμιγμένα) fordítása azonban hiányzik, hasonlóan az ógörög-magyar szótárban is: ld. Ógörög-magyar szótár (ford: GYÖRKÖSSY Alajos, KAPITÁNYFfy István, TEGYEY Imre) Akadémiai Kiadó, Budapest, 1990, 1153. A keverékre hivatkozást találunk még ld. még az Ószövegségi Szentírásban is. Exod. 30.35.

¹³ Ezen anyagok: cicuta = bürök, salamandra = szalamandra, aconitum = sisakvirág, pitucampas = fenýólárva
bubrostis (buprestis) = díszbogár, mandragora = közönséges mandragóra vagy közönséges szerencsegýökér, cantharidas = kórisbogár

¹⁴ A római királyok kérdéséhez ld. PÓKECZ-KOVÁCS Attila: *A királyság és a köztársaság közzjogi intézményei Rómában*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2014. 12.

¹⁵ Plut. Rom.22. Ford.: ZLINSZKY János, in: ZLINSZKY János: *Állam és jog az ősi Rómában*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1996, 45-46. Ugyanakkor a forráshely fordítása nem egyértelmű a ránk maradt kéziratok miatt, Perrin két fordítási lehetőséget is megad. ld. Plutarch's Lives (ford: Barnadotte PERRIN) Harvard University Press, London 1982,162-163, és 162.old. 1. lb.

táblás törvény szövegébe is felvételre került.¹⁶ Ez a megkülönböztetés aztán annyira időtállóan bizonyult, hogy az évszázadokkal később a *Digesta*-ba is bekerült és ott két fragmentumban is megtaláljuk:

A közismertebb „szavak jelentéséről” szóló 50. könyvének 16. tituluszában, ahol a már hivatkozott jó és rossz mérleg közötti megkülönböztetést ismét megtaláljuk és itt találjuk a görög *φάρμακον* szóra való hivatkozást és a már fent hivatkozott homéroszi műből való idézetet is.¹⁷ De megtalálhatjuk ezt a különbségtételt a bűncselekményekről szóló 48. könyv 8. tituluszában is.¹⁸ Mindkét forráshely azt bizonyítja, hogy a „mérleg” (*venenum*) a göröghöz hasonlóan latinban is egy semleges, neutrális kifejezés,¹⁹ amit pontosítani szükséges a büntetőjogi jogkövetkezmények alkalmazása előtt, mivel van a (gyógy)szereknek segítő (gyógyítás, afrodiziákum) és ártó, azaz emberi élet kioltására használható változata egyaránt.

A fent elsőként hivatkozott forráshely, Gaiusnak a klasszikus kori remekjogásznak a XII táblás törvényhez írott magyarázatának ötödik könyvéből vett idézet, ezért tudjuk azt, hogy ez a megkülönböztetés már a XII táblás törvényben is megtalálható volt. Ezt a modern rekonstrukciók a VIII. tábla büntető jogi rendelkezései között²⁰ helyezik el. Alappal feltételezhetjük, hogy a mérleg felhasználása mindenképp, de – a későbbi szabályozás alapján – talán már az elkészítése és a birtoklása is büntetendő volt. A források hiánya miatt azonban nem tudjuk, hogy a mérgezésre, a mérleg felhasználására volt-e már ekkor is speciális büntető rendelkezés vagy az ilyen tényállásokat a szándékos emberölés keretébe vonták. A fennmaradt „jó és rossz mérleg” megkülönböztetés alapján én azt gondolom, hogy létezett a mérgezésről már ekkor is önálló rendelkezés. Azt, hogy magát előkészületet, birtoklást büntették-e önmagában a források hiánya miatt nem lehet eldönteni, én inkább kizárom ennek a valószínűségét, mivel a fennmaradt források nem tudósítanak ebből a korból más tényállásoknál sem az előkészület büntetéséről.

A későbbi részletes szabályozás csak a Kr.e. I. században jelent meg, Sulla büntetőjogi reformjai keretében, melyek azonban annyira sikeresnek bizonyultak, hogy – császárkori *senatus consultum*okkal²¹ kiegészítve – alapját képezték még a juszteniánuszi kodifikáció idején is a jogi szabályozásnak. Sulla Kr.e. 81-en fogadtatta el a *lex Cornelia de sicariis et veneficis* elnevezést kapott

¹⁶ HOFFMANN - T. HORVÁTH i.m., 205.

¹⁷ D. 50,16,236.: Gai. libro quinto ad duodecim tabularum: „Qui "venenum" dicit, adicere debet, utrum *malum an bonum*: nam et medicamenta venena sunt, quia eo nomine omne continetur, quod adhibitum naturam eius, cui adhibitum esset, mutat. *Cum id quod nos venenum appellamus, graeci φάρμακον dicunt, apud illos quoque tam medicamenta quam quae nocent*, hoc nomine continentur: unde adiectione alterius nomine distinctio fit. Admonet nos summus apud eos poetarum Homerus: nam sic ait: *φάρμακα, πολλά μὲν ἐσθλά μμιγμένα, πολλά δὲ λυγρά*.”

¹⁸ D. 48,8,3,1.: Marci. libro quarto decimo institutionum: „*Adiectio autem ista 'veneri mali' ostendit esse quaedam et non mala venera. Ergo nomen medium est et tam id, quod ad sanatum, quam id, quod ad occidendum hominis necandi causa habet.*”

¹⁹ HOFFMANN - T. HORVÁTH i.m., 12.

²⁰ XII tab. VIII./25. (in: A Tizenkéttáblás törvény töredékei, ford.: ZLINSZKY János, Tankönyvkiadó, Budapest, 1991)

²¹ Az ezekre való – név megjelölése nélküli – utalást ld. D. 48,8,3,2. és 3.

törvényjavaslatát, melyben a szándékos emberölés két legalattomosabb és legveszélyesebbnek tartott elkövetői körét a *sicarius*okat (magyarul orvgyilkosokat, más szóval késelőköt vagy bicskásokat,²² a *sica* = tőr kifejezésből képezve) tehát olyanokat, akik szándékos emberölésre előkészületeket tettek és a mérgekeverőket, mint önálló, nevesített bűncselekmény elkövetőit nyilvánította üldözendőnek és ügyükben önálló állandó bíróságot (*quaestio perpetua de sicariis et veneficis*) hozott létre. A két – egyebekben nagyon eltérő elkövetési módú bűncselekmény – az alattomoság, mint közös jellemző miatt került egy jogszabályba és azonos eljárási szabályok alá. Az eljárási kérdéseket most mellőzve, az anyagi jogi szabályozást keretében kiemelhetjük, hogy ekkor már biztosan büntették nemcsak a mérge emberölési célú felhasználását, hanem annak előkészületét²³ is, a mérgek emberölési szándékkal történő készítését, eladását, birtoklását, egyaránt.²⁴ A büntetés pedig főbenjáró volt: szigetre történő száműzetés és teljes vagyonelkobzás.²⁵

A juszteniánuszi korra ez csak a társadalom magasabb rétegét alkotó személyek (*honestiores*) tekintetében maradt fenn, az alacsonyabb rendűek körében viszont súlyosabb lett: kereszthalál vagy állatviadalra ítélet, ami azért érdekes, mivel a mérgező emberöléseket inkább a műveltebb, kifinomultabb személyek körében, azaz a magasabb társadalmi osztályokban képzelhetnénk el, mint tipikus elkövetési módot, de ezek szerint az alacsonyabb társadalmi körökben is fennállt ennek a veszélye. A köztársasági törvényi szabályozás tehát tovább élt a juszteniánuszi kodifikáció idején is, a közbenső használatára pedig Quintilianusnál találunk bizonyítékot. A Szónoklattan munkájában (Kr.u. I. sz.) leírt jogesetből tudjuk, hogy a mérgekeverőkre főbenjáró büntetés várt.²⁶

2.3. A bűncselekmény jogi elemzése. A Livius által leírt eljárás a római közjog keretében lefolytatott büntető eljárás volt, mely egyrészt teljesen eltért a magánjogi pertől, másrészt ekkor még nem működtek a Sulla által később a Kr.e. I. században létrehozott állandó büntetőbíróságok, a *quaestio* sem. Ebben a korban a hivatalban lévő magisztrátusnak volt joga és egyben kötelessége a közösséget veszélyeztető ügyek felderítése és az elkövetőkkel szemben büntetés kiszabása. Livius nem írja konkrétan, hogy a feljelentést elsőként megismerő *aedilis curulis* folytatta-e le a nyomozást, vagy átadta az ügyet a konzuloknak, csak annyit ír, hogy értesítette őket, ők pedig a szenátust. Az mindenestre érdekes, hogy egy viszonylag újonnan bevezetett tisztséghez köthető ez az ügy. Az *aedilis plebis* tisztség ugyanis már Kr.e. 494-ben létrejött, de az *aedilis curulis* tisztség bevezetésére csak Kr.e. 367-ben kerül sor,²⁷ a plebejusok más tisztségeknél (a két konzul közül az egyiket a *plebeius*ok közül kellett megválasztani) elért térnyerését ellensúlyozandó. A szintén ekkor bevezetett *praetori* tisztség mellett, az *aedilis*

²² ZLINSZKY János: Római büntetőjog, Tankönyvkiadó, Budapest, 1991, 122, SÁRY Pál: Sulla büntetőjogi reformjai, Jogtudományi Közlöny, LVI. évf. 2001/6, 275-286.

²³ HOFFMANN - T. HORVÁTH i.m., 206.

²⁴ D. 48,8,3, pr.

²⁵ D. 48,8,3,5.

²⁶ Quint. Institutio oratoria: 7,8,2.

²⁷ Liv. 6.42., vö. *lex Furia de aedilibus curulibus*, Kr.e. 367.

plebis tisztség ellensúlyaként vezették be az *aedilis curulis* tisztségét.²⁸ Mindkét *aedilis* fő feladatkörébe tartozott a játékok rendezése,²⁹ de ezen túl sok közrendvédelmi funkciót is kaptak,³⁰ ezek közül a legismertebb feladatuk a piacfelügyelet volt.³¹ Az *aedilisek* bizonyos ügyekben közvádlóként is felléphettek: általában a magánhasználatba adott közföldek nagyságát korlátozó rendelkezések megszegőivel szemben,³² de találunk a forrásokban említést az uzsora,³³ egyes nemi bűncselekmények (pl. *stuprum*)³⁴ miatti perlésre is. Ezért elfogadhatjuk azt, hogy – annak ellenére, hogy ez az ügy kiemelt jelentőségű volt – az *aedilis curulis* lefolytathatta a nyomozást.

Bármelyik magisztrátus járt is azonban el, az eljárás során a magisztrátusnak széles körű lehetősége volt a bizonyítás lefolytatására és a döntés meghozatalára egyaránt. A bizonyítás itt is részben tanúk (ideértve a feljelentőt is) vallomásán és a házkutatások eredményén alapult. Nagyon érdekes viszont a vádlottak védekezése: a vádlottak nem a szerek készítését tagadták, azt nem is nagyon teheték, mivel mind a tanúvallomások, mind a házkutatások során feltárt eszközök és szerek azok létezését bizonyították, ezért védekezésük a szerek jogi megítélésre korlátozódott, vagyis arra, hogy ők nem mérget, hanem orvosságot készítettek! Ez egy igen ravasz érvelés volt, mivel a szerek hatását csak próbával lehetett igazolni, erre viszont önkénteseket nehéz lett volna találni, a bizonyítás sikertelenségét pedig a vádlottak javára kellett volna értékelni. Ezt a nyomozás vezető magisztrátus feltehetőleg átlátta és ezt a védekezést erőlténítette el a próba felajánlásával, bár Livius a feljelentő ötleteként írja ezt le: ha valóban orvosságokat készítettek, akkor igyanak a főztjükből! A vádlottak tehát megkapták a tisztázás, ill. az önkéntes halál választásának lehetőségét. A használt méregről Livius nem tudósít, de tudjuk, hogy később a császárkorban az arzén volt a leggyakrabban használt mérge, így nem zárhatjuk ki itt sem annak használatát.³⁵

Livius tudósítása szerint az eljárás 170 személy ellen folyt, ebbe a számba nemcsak a matrónák, hanem azok segítói, tehát a szolgáló személyzet is beletartozott, a matrónák számát én 20 főben valószínűsítem, mivel ennyiről ír a szerző, akiket első körben eljárás alá vontak. Ezek közül két személy a név szerint

²⁸ Gell. 4.2.1., JAKAB Éva: *Aediles curules*, Róma rendészeti igazgatása és ennek hatása a magánjog fejlődésére, Kovács István Emlékkönyv, 131-155., *Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae*, Acta Jur. et Pol. Tomus XL., Fasc. 9., Szeged, 1991, 132.

²⁹ Az *aedilis curulis* a *ludi maximi* vagy *ludi Romani* játékokat (Liv. 6.42., Liv. 25.2.) szeptemberben (vö. KOLB, Frank: *Rom, Die Geschichte der Stadt in der Antike*, Verlag C.H. Beck, München, 2002, 194., GEDEON Magdolna: *Az antik Róma „sportjoga”*, Novotni Kiadó, Miskolc, 2005, 19., JAKAB Aediles... 134.) az *aedilis plebis* pedig a *ludi plebei*-t rendezte meg novemberben. (Vö. KOLB i.m. 194., GEDEON i.m. 19.)

³⁰ Cic. leg. 3.3.(7), Liv. 3.27., 4.31., 9.7., 23.25., 39.14., Paul. D. 18.6.13.,

³¹ JAKAB Éva: *Stipulationes aediliciae* (A kélléhibákért való helytállás kialakulása és szabályai a római jogban) *Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae*, Acta Jur. et Pol., Tomus XLIV., Fasc. 7., Szeged, 1993, 10., KUNKEL, Wolfgang - WITTMAN, Roland: *Staatsordnung und Staatspraxis der römischen Republik*, Die Magistratur, C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 1995, 482-483., RAINER, Michael J.: *Römisches Staatsrecht*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 2006, 95.

³² Liv. 7.16., 10.13., 10.23., 10.47., 33.42., 35.10., Gell. 6.3.45., KUNKEL i.m., 493-497, RAINER i.m., 95.

³³ Liv. 7.28., 10.23., 35.41., 38.35., KUNKEL i.m., 491-492., RAINER i.m., 94.

³⁴ Liv. 8.22., 10.31., KUNKEL i.m., 497., RAINER i.m., 95.

³⁵ HOFFMANN - T. HORVÁTH i.m., 207.

is megjelölésére került, *Cornelia* és *Sergia*, ami azt valószínűsíti, hogy rájuk bizonyosodott be az értelmi szerzőség vagy legalábbis egyfajta kezdeményező, irányító szerep. De hogy tényleg ilyen szerepet töltöttek-e be az valószínűleg sohasem derül már ki, feltételezhetjük az is, hogy a többiek, saját részességüket és így bűnösségüket csökkentendő vallották, hogy ők voltak a fő szervezők. Érdekessége az eljárásnak, hogy a fő vádlottak nem kerültek elítélésre, mivel az eljárás során vállalták a fent leírt próbát és így önkezüikkel vezettek életüknek véget. A vádlott halála a büntető eljárás végét jelentette általában, az eljárás alatti öngyilkosságot vagy annak kísérletét azonban a római jog beismerésként értékelte.³⁶ A vádlott halála ugyanakkor nem zárta ki a bűncselekmény miatti vagyoni hátrány alkalmazását (pl. *delictumok* és a *crimenek* esetében a jogalap nélküli gazdagodás visszakövetelését, vagy a *crimenek* esetében a vagyonelkobzást) a vádlott vagyonával, hagyatékával szemben.³⁷

A női elkövetőkkel szemben a római jog általában nem járt el enyhébben, mint a férfiakkal szemben, de különbség volt, hogy általában nem nyilvánosan hajtották végre a halálos ítéleteket, hanem azokra családi körben – feltéve, hogy volt erre alkalmas személy – a nyilvánosság kizárásával került sor.³⁸ Jelen ügyben a vádlottak elítélése esetén az állam általi végrehajtás valószínűsíthető. Mivel ebben a korban még a manusos házasságok voltak túlnyomó részben a szokásban, ami azt jelentette, hogy a lányok csak a házasságkötés előtt álltak az apjuk hatalma alatt, a házasság megkötésével viszont a férjük hatalma alá kerültek. Mivel jelen ügyben a vádlottak a bűncselekményeket általában férjük ellen követték el, ezért tipikusan a vádlottak már özvegyek voltak, az özvegy nő pedig önjogú lett és nem került vissza az apja hatalma alá, így nem volt senki, aki családon belül az ítéletet végrehajthatta volna.

3. A magyar mérgezési ügy

Az előzőkben taglalt esettől lényegesen több információnk van a hazánkban az 1920-as, 30-as években történt tömeges mérgezésekről, bár a második világháború pusztításai miatt a peranyag itt sem teljes. Hazánkban ugyan a források szerint már kora középkortól ismertek voltak a mérgekeverők, de még nem kerültek a boszorkányság vádjától elválasztásra.³⁹ A mérgezéses ügyek a boszorkányok üldözésének megszűnte után is bizonyára megmaradtak, de csak a 19. században kaptak új erőt az iparban tömegesen előállított olcsó mérgek elterjedésével. Én a méreggel elkövetett emberölések közül most csak a tömeges mérgezési ügyekkel és ezekben belül is csak a legismertebbel, az un. „tiszazugi arzénos asszonyok” ügyével foglalkozom, elsősorban Nagy Zsófia⁴⁰ és Varga

³⁶ ZLINSZKY János: Római büntetőjog..., 66.

³⁷ ZLINSZKY János: Római büntetőjog..., 34., SÁRY Pál: Előadások a római büntetőjog köréből, Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc, 2011, 52.

³⁸ SÁRY: Előadások..., 58., Liv. 39.18.

³⁹ Ld. Szt. István törvényeit, ahol „*maleficus*”-okról és a „*veneficus*”-okról is rendelkezik. Szt. István Törvényei II.32., Magyar Törvénytár, Budapest, Franklin Társulat, 1898

⁴⁰ Dr. NAGY Zsófia Katalin: Tiszazugi mérgezések a periratok fényében. Kriminológiai Szemle 75, 2015, 33-

Árpád⁴¹ kutatásai alapján. Bár nem ez volt az egyetlen ilyen ügy⁴², de ez a legismertebb, amely hazai⁴³ és nemzetközi⁴⁴ viszonylatban is nagy visszhangot váltott ki. A területi korlátok miatt nem vállalkozom a teljes ismeretanyag összefoglalására, igyekeztem csak a témánkba tartozó lényeges elemek bemutatására szorítkozni. A biztosítási csalásokon kívül a mérgezési ügyeket elsősorban az elmaradottsággal, a szegénységgel, a kilátástalansággal szokásos magyarázni, ami eltorzította a kis és zárt közösségekben élő asszonyok gondolkodását és erkölcsi értékítéletét. Ez tette lehetővé azt, hogy ezen közösség szokásai és erkölcsi értékrendje nem csak eltúrta, hanem azonosult is olyan tettekkel, amelyeket a társadalom – mint korábban már láttuk - már évezredek óta a legszigorúbban rendelt büntetni.⁴⁵ Az elkövetők azt a felfogást képviselték, hogy felesleges, tehát a beteg, nehéz természetű, vagy öreg, de akár a nem kívánt gyermeket is el lehetett pusztítani („ne kínlódj vele”). Ennek fő képviselője az eljárás során öngyilkosságot elkövető özv. Fazekas Gyuláné bábaasszony és a halálra ítélt V. Takács Lajosné lehetett. Ezt a hozzáállást Mohácsi Jenő a törzsi társadalmak szokásaival állította párhuzamba: „az ősi törzsélet bizonyos jelenségei ezek. A haszontalanokat, az értéktelenekeket, az öregeket halálra ítélte a közösség, ezt az ítéletet végrehajtani nem volt még gyilkosság a mai értelemben.”⁴⁶ De nem lehet lekicsinyíteni a bábaasszonyoknak az falubeli asszonyokra kiható irányító hatását sem,⁴⁷ de a hosszú időn keresztül, nagyobb számú áldozatot követő esetek nem folytatódhattak volna a közösség legalábbis hallgatólagos egyetértése nélkül, ennek vizsgálata azonban nem a jogtudomány feladata.

3.1. A forrás és a tényállás. Az elemzésre kerülő ügy 1929 júliusában kezdődött, amikor nyomozás indult Jász- Nagykun-Szolnok megyében fekvő két tiszazugi,⁴⁸

56., https://www.academia.edu/38147875/Tiszazugi_m%C3%A9rgezes%C3%A9sek_a_periratok_f%C3%A9ny%C3%A9ben

⁴¹ Dr. VARGA Árpád: A TISZAZUGI ARZÉNES ASSZONYOK ÉS A PEREIKBEN HOZOTT HALÁLOS ÍTÉLETEK A KÜRIA ELŐTT, ADVOCAT 2021/1, 13-23., [HTTP://WWW.MISKOLCIUGYVEDIKAMARA.HU/FILES/646/ADVOCAT_2021_1_AUG_02_.INDD.PDF](http://www.miskolciugyvedikamara.hu/files/646/advocat_2021_1_aug_02_.indd.pdf)

⁴² 1882-ben Melencén (Töröntál vármegye) egy cigányasszony segített a környék asszonyainak, itt 27 áldozatot sikerült felderíteni, ld. NAGY i.m. 35., 1897-ben Hódmezővásárhelyen a „Szalay Jáger Mari és társai” ügye volt ismert, ahol hét vádlott volt érintett, akik rokonaikkal életbiztosítást kötöttek, majd arzénal mérgezve megölték őket; Nagykikindán Minda Flóra és társai pere ld. NAGY i.m., 35.; az 1899/1900-as évben Széphegy és Liget, és 1905-ben pedig Kenéz községekben (Temes vármegye) is történtek tömeges mérgezések; 1912-ben Lippán (Arad vármegye) úgyszintén, ld. VARGA i.m. 13., ld. Borovszky - Magyarország vármegyéi és városai. Temesvár Törvénykezés, Temesvári Ítéletkönyv. Írta Ury Lajos kir. táblai elnöki titkár, <http://mek.oszk.hu/09500/09536/html/0023/11.html>. Érdekes adalék a márianosztrai fegyházban az 1858-1898 közötti 40 évre Büben László által végzett empirikus adatgyűjtés, (idézi NAGY i.m., 36., ld. BÜBEN László: Méregkeverők az elmúlt negyven évben, in: Kriminál-antropológiai Szemelvények, Athenaeum, 1912), amely szerint a mérgezések esetszáma növekvő tendenciát mutatott, bár annak okát a felderítés hatékonyabbá válása is jelenthette.

⁴³ MÓRICZ Zsigmond: *Tiszazugi Méregkeverők*, Nyugat 1930/3., Kosztolányi Dezső: *Mérgek Litániája*

⁴⁴ BÁLINT – GYÓRI i.m., 46., BODÓ Béla: *Tiszazug: A Social History of A Murder Epidemic*. New York, East European Monographs, 2002.

⁴⁵ VARGA i.m., 13.

⁴⁶ NAGY i.m., 34.

⁴⁷ NAGY i.m., 46.

⁴⁸ Tiszazug a Tisza és a Hármaskörös által határolt, 11 települést magába foglaló tájegység, ld. NAGY i.m., 38.

Nagyrev és Tiszakürt településeken történt különös halálesetekkel kapcsolatban, melyek a 1910-es és 1920-as években következtek be. Ezek sokáig nem keltették fel a hatóságok figyelmét, annak ellenére sem, hogy már korábban egyes halálesetek gyanút keltettek, ill. névtelen feljelentések is érkeztek, de ekkor ezeket még nem kapcsolták össze, ill. nem tulajdonítottak jelentőséget, ezért ezeknek nem lett folytatása⁴⁹. Átfogó nyomozás tehát nem indult mindaddig, amíg 1929-ban három névtelen levél nem érkezett a Szolnoki Királyi Ügyészségre, amelyben 3 nagyrevi asszony vádoltak be.⁵⁰ A tiszazugi emberölés-sorozatnak az a különlegessége, hogy egy viszonylag szűk közösségben, hosszú időn keresztül felderítetlenül zajlottak a mérgezések. A sértettek nagyrészt az elkövetők családjából kerültek ki és azok jellemzően, de nem kizárólagosan férfiak, míg a felderített elkövetők szintén jellemzően, de ugyan csak nem kizárólagosan, nők voltak. A nyomozásról és az azt követő bírósági eljárásokról az időbeli közelség miatt jóval több információ áll rendelkezésünkre, mint az ókori Rómából, de ez a peranyag sem teljes, mivel a második világháború pusztításai az ügyészégi iratokat érintették, így a per egyes szakaszai (nyomozás és a vádemelés között) csak a korabeli sajtó-híradásokból rekonstruálhatóak. Megmaradtak viszont a nyomozati iratok, a csendőri jelentések és a bírósági ítéletek. Az eljárás részleteibe a terjedelmi korlátok miatt sem kívánok belemenni, az részben a közérdeklődés, részben a források elérhetősége miatt jól feldolgozott, így most az eljárás főbb számadatait ill. az azokból levonható következtetésekre koncentrálok.

Maga a tényállás rendkívül egyszerű, a tiszazugi falvakban az 1910-1929 közötti időben számos furcsa haláleset történt. A fennmaradt periratok alapján én most csak az első hat – elsőfokon később halálraítélt asszony – tetteiből mutatok be néhányat, vázolandó az elkövetéshez vezető okokat:

Kardos Mihályné (végrehajtott halálos ítélet) 1919 novemberében az első házasságából származó Kovács Sándor nevű fiát, majd 1922 áprilisában férjét, Kardos Mihályt ölte meg úgy, hogy az ételükbe légyapapírból kivont, arzén tartalmú mérget kevert. A fiát azért gyilkolta meg, mert az iszákos és munkakerülő volt és attól félt, hogy egész vagyonát elherdálja. Férjét pedig azért, mert rendszeresen italozott, idegen nők után szaladgált és durván bánt a vele. A terhelt a csendőrség előtt teljes beismerésben volt és részletesen elmondta, hogy férjét és fiát mikor és miért mérgezte meg. Beismerésben volt még később a vizsgálóbíró előtt is, de itt már már annyiban megváltoztatta vallomását, hogy nem ő, hanem Fazekasné, a bábaasszony keverte be a mérget. A vádlotti védekezést és a benne felsorolt okokat azonban az Ítélet tábla nagyrészt súlytalannak tekintete.⁵¹

Csordás Bálintné (végrehajtott halálos ítélet) és Szabó Lászlóné (végrehajtott halálos ítélet) tevékenysége 1925 januárjában kezdődött,⁵² amikor Csordás Bálintné Szabó László és Szabó Lászlóné felkérésére négymillió koronáért arzénal

⁴⁹ MÁTAY MÓNIKA– TRÁDLER HENRIETTA: Áldozatok a háború után: arzénal mérgezett veteránok, *Sorsok, frontok, eszmék. Tanulmányok az első világháború 100. évfordulójára*. Főszerk.: MAJOROS ISTVÁN, szerk.: ANTAL GÁBOR, HEVŐ PÉTER, M. MADARÁSZ ANITA, ELTE BTK., Budapest, 2015, 717-718.

⁵⁰ NAGY I.M., 39.

⁵¹ VARGA I.M., 20.

⁵² VARGA I.M., 21., Erről perirat nem áll rendelkezésünkre.

mérgezett teával megölte a férfi fivérét, Szabó Istvánt, akinek vagyonát aztán Szabó László örökölte. Majd 1925 márciusában találkozott ifj. Madarász Józseffel, akit Szabó Lászlóné segítségével rábírt arra, hogy arzént tartalmazó ételekkel és italokkal ölje meg édesapját, id. Madarász Józsefet. Ehhez mérget a vádlott kétmillió koronáért és ötven köteg rózsáért biztosított. Szabó László, Szabó Lászlóné és Csordás Bálintné egymás tudtával és beleegyezésével 1925 márciusában arzénnal mérgezett ételekkel és italokkal megölték Szabó Lászlóné édesapját, Szabó Mihályt. A sértett megöléséhez szükséges mérget ezúttal is Csordásné biztosította, félholdnyi kukoricáért. A bíróság súlyosbító körülményként értékelte, hogy a vádlottak cselekményüket önző, aljas vagyoni érdekből követték el. Csordás Bálintné esetében további súlyosbító körülménynek tekintették, hogy valamennyi esetben a mérget ő biztosította. Szabó Lászlónénál pedig az jelentett további súlyosbító körülményt, hogy mintegy felhajtója volt a gyilkosságokhoz mérget beszerző Csordásnénak.⁵³

Lipka Pálné (halálos ítélet, majd életfogytiglan)⁵⁴ 1912-ben ölte meg a gondozásában lévő ágyban fekvő Kardos Áronnét, akivel korábban eltartási szerződést kötött. Majd 1921-ben féltestvérét, a szintén magatehetetlen Zsiros Györgyöt is megölte azért, hogy őt a szenvedésektől megszabadítsa. De Zsiros Györgyné, akivel szintén eltartási szerződést kötött, sem kerülte el sorsát, amikor később ágyban fekvő beteg lett, a vádlott őt is megölte a fenti módszerrel. Amikor pedig Köteles Istvánné 1919-ben sírva panaszkodott Lipkánénak, hogy férje nagyon goromba hozzá, ő erre felajánlotta, hogy majd hoz valami „neki valót”. A légyapírból kinyert arzént még aznap elvitte Kötelesnének azzal a kioktatással, hogy apránként, vízben adagolva adja be azt a férjének, mert az így nem hirtelen öl. Az 1923. év tavaszán pedig Pápai Lajosné panaszkodott Lipkánénak, hogy a férje nagyon megverte, és emiatt ő méreggel el akarja pusztítani az urát és mérget kért tőle. Lipkáné teljesítette is a kérést, de a férj attól mégsem halt meg, ezért később Pápainé Fazekasnétól kapott mérget, amivel aztán sikerrel járt.

V. (Verőcei) Takács Lajosné (halálos ítélet, majd életfogytiglan)⁵⁵ férjét ölte meg úgy, hogy a kanalas orvosságába légyapírból kiáztatott arzén tartalmú folyadékot kevert, amit a sértettnek 6-7 alkalommal beadott, de a sértett ételébe is kevert ilyen anyagot. Ezt követően apósát, id. Cseri Istvánt is megölte úgy, hogy arzénnal mérgezett levest vitt Cseri Lajosnénak, amit az asszony beleegyezésével (halálos ítélet, majd felmentés), a Cserinével közös háztartásban élő sértettel megetetett. Ezek a „családi alkalmazásokon” kívül több, a hozzátartozóikra panaszkodó asszonyt is rávett arra, hogy azokkal ne kínlódjanak, azokat mérgezzék meg, ehhez megmérgezett ételt és folyadékot adott át a tetteseknek.

3.2. A mérgek fajtái és a mérgezés szabályozása korabeli magyar jogban.

Bár a mérgek keverés korábban is szabályozásra került, a források alapján megállapíthatjuk, hogy a szegényebb, elmaradottabb falusi körökben az emberek csak a XIX. század végétől jutottak könnyedén mérgekhez. Ezt pedig elősorban –

⁵³ VARGA i.m., 22.

⁵⁴ VARGA i.m., 22.

⁵⁵ VARGA i.m., 22.

bár nem kizárólagosan (ld. lúgkő, marólúg, ciánkáli, gyufafoszfor, nadragulya, kőrisbogár) – az arzén ipari felhasználása és így széleskörű elterjedése – egyrészt a rágcsálók és rovarok (légypapír) elleni küzdelemben, másrészt a szépségiparban – tette lehetővé. Az arzén (arzentiroxid) természetes formában is előfordul, az ivóvízben (pl. arzénos víz) vagy a dohányfüstben is, minimális mennyiségben (0,0012-0,0025 mg) a szervezetnek szüksége is van rá, de már igen kis dózisban is mérgezőnek számít. Az arzénmérgezés lehet akkut vagy krónikus. Első esetben (100-200 mg) arzén egyszerre kerül a szervezetbe, ami 5-20 órán belül halált okoz, a második esetben a kisebb dózis folyamatos adagolása gyengeséget, fáradtságot, majd különféle szövődeményeket (pl. szívelégtelenséget) okoznak, amik aztán a halálhoz vezetnek. A változatos tünetek rendkívül megnehezítik az arzénmérgezés felismerését, így az sokszor felderítetlen marad.⁵⁶

A lakosság különböző, legálisan és olcsón kapható termékekből, így például a patikákban kapható „Szerecsika” nevű (légykövet tartalmazó) arckrémből,⁵⁷ vagy az 1880-as évektől a vegyeskereskedésekben elterjedt „légypapír”-ból⁵⁸ tudta áztatással vagy főzéssel⁵⁹ kinyerni az arzénsót. Az így nyer port vagy oldatot aztán élelmiszerbe vagy italba keverve vitték be az áldozat szervezetébe, gyakran segítő szándéknak álcázva. A perbeli vallomások alapján ugyan Fazekasné volt az értelmi szerző, ugyanakkor az is egyértelmű, hogy rajta kívül több asszony is ismerte a mérgező kiáztatásának módszerét. Ezek az asszonyok azonban nemcsak előállították, hanem terjesztették is a kinyert anyagot, ami alapján a bíróság is megállapította, hogy a mérgező módszer a tiszazugi falvak asszonyai között széles körben ismert volt. Tudásuk azonban annyiban hiányos volt, hogy bár ismerték a lassú adagolás előnyét (nem okoz hirtelen halált, ezért nehezen felderíthető), de azt már nem, hogy a szer még hosszú idő elteltével is kimutatható a holttestben, elsősorban a körmökben és hajszálakban.⁶⁰

A mérgező emberöléseket a vizsgált bűncselekmények elkövetésekor hatályban lévő jogszabály, az 1878. évi V. tc. (Csemegi-kódex) XVIII. fejezete szabályozta, de azt nem tekintette önálló bűncselekménynek, ezért azt a gyilkosság ill. az emberölés körében szabályozta. Különbséget tett ugyanis a szándékos emberöléseken belül az előre megfontolt szándékból elkövetett és az anélküli emberölések között. Az elsőt nevezte ekkor a jogszabály is gyilkosságnak⁶¹, amely aztán a köznap szöveghasználatban is bekerült, erre halálbüntetés kiszabását rendelete, ettől különböztette meg a szándékos, de előre meg nem fontolt szándékból elkövetett emberölést, melynek büntetési tétele sokkal enyhébb volt.⁶²

⁵⁶ NAGY i.m., 41.-42.

⁵⁷ VARGA i.m., 13., ld. Borovszky - Magyarország vármegyéi és városai. Temesvár Törvénykezdés Temesvári Ítéltábla. Írta Ury Lajos kir. táblai elnöki titkár, <http://mek.oszk.hu/09500/09536/html/0023/11.html>

⁵⁸ NAGY i.m., 36.

⁵⁹ MÓRICZ: i.m., 1.

⁶⁰ NAGY i.m., 42., MÓRICZ: i.m., 3.: „- Hát a barátnéja mérgezte meg? Azt vallotta a vizsgálóbíró előtt, hogy ő tett légyport a borba és maga azt kérdezte: «mit tettél bele, Mari?» és ő azt mondta: «ne kínlódj vele!».

⁶¹ 1878. évi V. tc. 278. § „Aki embert előre megfontolt szándékból megöl: a gyilkosság büntetett követi el, és halállal büntetendő.”

⁶² 1878. évi V. tc. 279. § „Aki embert szándékosan megöl, ha szándékát nem előre fontolta meg: a

A vizsgált perben a vádlottaknak az arzén lassú és szándékos adagolása miatt – legalábbis az első hat vádlott esetében – a gyilkosság vádjával kellett szembesülniük.

3.3. A bűncselekmény jogi elemzése. Varga szerint a csendőri jelentésekben sértettként 101 személy, 80 férfi és 21 nő neve állapítható meg, más források ennél több, 162 sértettel számolnak,⁶³ ami eltérés a fennmaradt iratanyag hiányosságával magyarázható. Emiatt azt sem tudhatjuk, hogy a megindult eljárások során minden esetben beigazolódt-e az idegenkezűség. A korabeli sajtóban megjelent tudósítás ugyanis csak negyvenöt (azaz kevesebb mint 50%) exhumálásról ír és ebből is csak negyvenegy esetben volt kimutatható, hogy a halál kizárólag arzénmérgezés miatt következett be.⁶⁴ Érdekes ugyanakkor, hogy a csendőri jelentések kitérnek a megnevezett személyek családon belüli helyzetére és számára is, mely alapján csak 5 fő (4 férfi és 1 nő) tekinthető teljesen kívülállónak, az összes többi ismeretségben, azaz rokoni vagy munkakapcsolatban állt az elkövetőkkel.⁶⁵

Ami az elkövetőket illeti, különbséget kell tennünk a nyomozás során eljárás alá vont, a nem jogerősen elítélt, ill. az elítélt, továbbá az eljárás során öngyilkosságot elkövetett személyek között. A csendőri jelentések alapján Nagyréven 59 asszonyt és 7 férfit, Cibakházán 4 asszonyt, Tiszakürtön pedig 9 asszonyt és 4 férfit gyanúsítottak meg, összesen tehát 83 személyt, ezekből 72 nőt és 11 férfit.⁶⁶ A csendőrség viszont emberhiány, majd infrastruktúra-hiány miatt később már nem győzte a terhet, ezért csak azokat tartották fogva, akik az első kihallgatáson beismerő vallomást tettek, a tagadók szabadon távozhattak.⁶⁷

A nyomozás másik szála az áldozatok exhumálása és a holttestek vizsgálata volt, amit a büntető perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII törvénycikk a mérgezés gyanús esetekre előírt,⁶⁸ aminek híre hamar elterjedt az érintett közösségekben és az elkövetők megpróbálták a fejfák eltüntetésével azokat megakadályozni.⁶⁹ De még így is 54 esetben került sor exhumálásra,⁷⁰ majd a fenti jogszabály által előírt vegyi szakértői vizsgálat után⁷¹ mindegyik holttestben találtak arzént, 41 esetben

---

szándékos emberölés büntetettét követi el, és tíz évtől tizenöt évig terjedhető fegyházzal büntetendő.” 280. § „Életfogytig tartó fegyházzal büntetetik a szándékos emberölés: ha azt a tettes, felmenő ágbeli törvényes rokonán, házastársán, több emberen, törvénytelen gyermek saját anyján vagy törvényesítés esetében természetes atyján követte el.”

⁶³ Id. MÁTAY – TRÁDLER i.m., 719.

⁶⁴ VARGA i.m. 14., ld. „A tiszazugi arzénmérgezések számokban.” in: KÓSA Károly: „Az arzénügy hírei a szolnoki sajtóban”, Jász-Nagykun-Szolnok megyei Lapok, XL/86. 1930. október 26., <http://www.kosakaroly.hu/adattar/arszen/index.html>

⁶⁵ VARGA i.m., 14.

⁶⁶ VARGA i.m., 15.

⁶⁷ NAGY i.m., 40.

⁶⁸ 1896. évi XXXIII tc. 240. § „Halottszemle és boncolás foganatosítandó, ha gyanu támad, hogy valakinek halálát büntett vagy vétség okozta. Az esetleg már eltemetett holttest kiásandó és boncolás alá veendő, ha a szakértők véleménye szerint a szemléstől és a boncolástól az adott körülmények között még eredmény várható.”

⁶⁹ NAGY i.m., 40.

⁷⁰ NAGY i.m. 40., Varga i.m. 14.,

⁷¹ 1896. évi XXXIII tc. 244. § „Ha mérgezés gyanuja forog fenn, a vegyészi vizsgálatot rendszerint az

pedig a szakértői vélemény szerint kizárólag ez okozta a halált.⁷²

Az ügyészség ezek után az eredeti eljárás alá vontak kb. harmadával szemben emelt csak vádat, vagyis a gyanúsítható személyek nagyobb része vagy ártatlannak minősült, vagy nem sikerült annyi bizonyítékot összegyűjteni ellenük, ami a vádemelést megalapozta volna, esetleg a gyanúsított halála akadályozta meg a további eljárást. Nagy Zsófia szerint négy gyanúsított,⁷³ míg Varga Árpád szerint öt gyanúsított⁷⁴ a halálba menekült az eljárás alatt, ami a római jogban beismerésnek számított. Ugyanakkor az öngyilkosságban menekülők közül csak Fazekas Gyuláné ellen álltak rendelkezésre egyértelmű bizonyítékok. Érdekes azonban, hogy rá halála után még többen is vallottak terhelően, ezért ő lett a mérgezési ügy első számú szereplője, egyfajta érdemi szerzője.⁷⁵ Az objektív értékelés érdekében azonban figyelembe kell vennünk, hogy ez ellen a kijelentések ellen ő már nem tudott védekezni, így azok valóságtartalma sem egyértelmű.⁷⁶ A többi öngyilkosságot elkövetők azonban bízhattak a felmentésükben, sőt volt olyan is, akinek (ö.zv. Csabai Gáborné) ártatlansága közben igazolódott, ő azonban félelmében még előző nap öngyilkosságot követett el. De olyanról (P. Kiss Istvánné) is tudunk, aki ugyan ártatlannak vallotta magát, de az eljárástól való félelmében mégis öngyilkos. Érdekes továbbá, hogy az eljárás alatti öngyilkosságok eszköze nem az arzén, hanem a marólúg volt.⁷⁷

A korabeli sajtó adatai alapján összesen 43 embert tartóztattak le,⁷⁸ amiből a Szolnoki Királyi Ügyészség végül 12 mérgezési (un. „arzénes”) ügyben összesen 28 személlyel szemben emelt vádat, akik közül 26 nő volt, vagyis a női elkövetők aránya nőtt a kezdeti gyanúsításokhoz képest. Az eljárások 1929 és 1931 között voltak folyamatban (ideértve a fellebbezéseket és rendkívüli jogorvoslatokat is, tehát elég gyorsan működött az igazságszolgáltatás gépezete) és bár a bírósági iratanyag hiányos, a rendelkezésre álló anyagból az ítéleteket nagyrészt ismerjük.⁷⁹

A tizenkét per 28 vádlottja közül tehát a három fokozatú jogorvoslati lehetőség során az eljáró bíróságok végrehajthatóan csak 16 személyt ítélték el (14 nőt és 2 férfit), ugyanakkor 10 nőt felmentettek (6 főt első fokon, 4 főt a jogorvoslat során), ami feltűnően magas arány, ehhez járul még két esetben az ügyészi vádelejtés, ami tovább rontotta az ügyészségi váderedményességi mutatót! Ezt a rossz arányt Varga Árpád a bizonyítás nehézségeiben jelöli meg: bár az arzén évtizedek múltán is kimutatható a holttestekből, így a mérgezés ténye

---

országos bírósági vegyész teljesíti.”

⁷² VARGA i.m., 14.

⁷³ NAGY i.m., 43., egy terhelten szemben beszámíthatatlanság miatt nem folytatták le a büntető eljárást.

⁷⁴ VARGA i.m., 15., azonban nem említi a fenti – beszámíthatatlanság – miatti mentesülést.

⁷⁵ NAGY i.m., 46.

⁷⁶ VARGA i.m., 15, hivatkozva: Ládonyi Emese: „Átkos lidércként nehezedett a falura...” A nagyrévi bába, Fazekas Gyuláné szerepe a tiszazugi arzénes gyilkossági ügyekben. Korall Társadalomtörténeti folyóirat, 28-29. szám, 2007. szeptember, 226-246., in: <https://epa.oszk.hu/00400/00414/00020/pdf/226-246.pdf>, MÓRICZ: i.m. 6. „A bába mondta, aki a mérget árulta s aki öngyilkos lett.”

⁷⁷ VARGA i.m., 15., MÓRICZ: i.m., 6. „A bába mondta, aki a mérget árulta s aki öngyilkos lett. Marólúgot ivott s nem engedte, hogy a száját fölfeszítsék, hogy tejet öntsenek bele, hogy megmentsék.”

⁷⁸ VARGA i.m., 15.

⁷⁹ VARGA i.m., 16.

egyértelműen bizonyítható, az elkövető személyének felderítése (indíték megtalálása) már sokkal nehezebb volt, főleg a hosszabb idő távlatából, mivel a tanúk fellelhetősége ill. azok emlékezőképessége is halványult a hosszabb idő elteltével. Ehhez járult még a védőügyvédek lelkiismeretes munkája, ill. a vádlottak pertaktikája, amely elsősorban a korábbi vallomások megváltoztatására irányult az eljárás későbbi részében, tipikusan a csendőri nyomás hatására tett vallomásokra hivatkozással, ami azonban nem minden esetben volt eredményes.⁸⁰

Az eljárások végül a Kúria dr. Finkey Ferenc – a korszak egyik legismertebb büntetőjogásza – vezette tanácsához kerültek, amelynek négy ügyben és az ezekben érintett öt vádlott esetében kellett döntenie a korábbi halálos ítéletekről, mivel egy esetben már másodfokon felmentő ítélet született. Bár Finkey Ferenc maga is a halálbüntetést ellenzők közé tartozott, a Kúria végül az ötből három esetben (Kardos Mihályné, Csordás Bálintné, Szabó Lászlóné) helybenhagyta a korábbi halálos ítéleteket, amelyeket aztán végre is hajtottak. Finkey Ferenc 1944-ben írt önéletrajzában, az arzénes perekre is visszaemlékezve leírta, hogy ezekben az ügyekben nem volt értelme a kíméletnek az emberi mivoltukból kivetkőzött vádlottakkal szemben.⁸¹ A két további esetben (Lipka Pálné, V. Takács Lajosné) azonban a halálbüntetés életfogytiglani szabadságvesztés büntetésre került enyhítésére.

4. Összefoglalás

Összefoglalásként a két ügy hasonlóságait és különbségeit szeretném kiemelni. Hasonlóság, hogy mindkét ügy mérgezések miatti emberölések ügyében indult, még hozzá tömeges mérgezések ügyében. Különbség, hogy a római jog a mérgek készítését és talán már a tartását is főbenjáró bűncselekményként üldözte, míg a magyar jog csak az felhasználást, még hozzá a gyilkosságot, vagyis az előre megfontolt szándékú felhasználást szankcionálta a legsúlyosabb büntetéssel, a halálbüntetéssel.

Hasonló, hogy az elkövetők mindkét ügyben többségében nők voltak, a római esetben kizárólagosan, míg a magyarban túlnyomó részben. Az áldozatok ezzel szemben férfiak voltak, a római esetben szintén kizárólagosan, míg a magyarban túlnyomó részben. Mivel azonban a római esetről nincs korabeli hiteles forrásunk, csak jóval későbbi és nem jogászai, hanem történetírói leírásból származnak információink, nem zárhatjuk ki teljesen, hogy nem lettek volna férfi elkövetők és női sértettek, ennek esélye azonban az elkövetési mód miatt mégis igen csekély.

Hasonlóság, hogy mindkét esetben vannak ún. főszereplői, akik egyfajta irányítóként vagy értelmi szerzőként funkcionáltak a bűncselekmények elkövetésével kapcsolatban, a római esetben Cornelia és Sergia, a magyarban pedig szintén öngyilkosságba menekülő Fazekas Gyuláné.

Hasonlóság figyelhető meg abban is, hogy nem minden terhelt került elítélésre, bár a római esetben a nem jogászai tudósítás ezt nem hangsúlyozza, de a megfogalmazásból inkább ez következik, míg a magyar per leírásából egyértelmű

⁸⁰ NAGY i.m., 43.

⁸¹ FINKEY FERENC: *Emlékképek és élmények életem derűs napjaiból*, Sárospatak, 1944, 108.

az el nem ítéltek igen magas százaléka, mely adódhat a bűnüldözési technikák kevésbé szofisztikált akkori módszereiből ill. a jelentős időfaktorból is, mely a cselekményeket és a felderítést elválasztotta.

Szintén a hasonló az eljárás alatt öngyilkosságba menekülő terheltek magas aránya, a római esetben feltehetően 20 fő, míg a kisebb számú terheltek felvonultató hazai esetben 5 (4+1) fő. Bár az öngyilkosságot a római jog általában beismerésként értékelte, a magyar periratokból mégis azt láthatjuk, hogy a szegény ill. az eljárástól való félelem ártatlanokat is erre a megoldásra vezérelhetett.

Az eseteket kiváltó okok ugyan nem a jogtudomány körében vizsgálándóak, azonban a női elkövetők és a közeli rokon férfi áldozatok joggal vetik fel a családjogi okok keresését. E körben a válások nehézsége és a sanyarú asszonyi sorsok játszhatták a legfontosabb szerepet. A magyar peranyag elvértve világít rá ettől eltérő más okokra is, mint például az öröklés, biztosítási csalás vagy a tiltott eutanázia.

Hasonlóság az is, hogy a tömeges mérgezések viszonylag hosszú ideig folyhattak lelepleződés nélkül. A római ügyben a pontos időszakot nem tudjuk megmondani, mivel Livius csak egy év eseményeinél tárgyalja ezt, de nem zárhatjuk ki, hogy a mérgezések már korábban elkezdődtek. A magyar ügyben érintett esetek viszont évtizedekig folytak, az 1910-évek elejétől 1929-ig. A különbség oka lehet, hogy Rómában azonnali hatású mérgeket használtak és az áldozatok hasonló tüneteket mutattak, míg a magyar esetekben lassan ölő szereket, ami a felderítést is nehezítette, különösen mivel az áldozatok eltérő és a mérgezésre csak nagyon nehezen utaló tüneteket mutattak. Végezetül hasonlóság, hogy mindkét ügyben feljelentés, Rómában nevesített, míg hazánkban három névtelen feljelentéssel indult meg a nyomozás. A feljelentő mindkét esetben olyan volt (Róma) vagy olyan lehetett (Tiszazug), akinek közeli, belső információja volt az elkövetőkről ill. a módszerekről.

Egy szignifikáns különbség figyelhető meg: míg Rómában a „fővárosban élő” és a társadalom vezető rétegéből kerültek ki mind az elkövetők, mind az áldozatok, addig a hazai esetekben éppen az ellenkező oldalról, a szegényebb vidéki lakosság köréből.

Irodalomjegyzék

Római jog:

- HOFFMANN Zsuzsanna - T. HORVÁTH Ágnes: *Antik Medicina és Farmakológia*, JATE Press, Szeged, 2019.
- GEDEON Magdolna: *Az antik Róma „sportjoga”*, Novotni Kiadó, Miskolc, 2005.
- JAKAB Éva: *Aediles curules, Róma rendészeti igazgatása és ennek hatása a magánjog fejlődésére, Kovács István Emlékkönyv, 131-155., Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae, Acta Jur. et Pol. Tomus XL., Fasc. 9.*
- JAKAB Éva: *Stipulationes aediliciae (A kellékhibákért való helytállás kialakulása és szabályai a római jogban) Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae, Acta Jur. et Pol., Tomus XLIV., Fasc. 7., Szeged, 1993.*

-
- KOLB, Frank: *Rom, Die Geschichte der Stadt in der Antike*, Verlag C.H. Beck, München, 2002.
  - KUNKEL, Wolfgang - WITTMAN, Roland: *Staatsordnung und Staatspraxis der römischen Republik, Die Magistratur*, C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 1995.
  - PÓKECZ-KOVÁCS Attila: *A királyság és a köztársaság közbiztonsági intézményei Rómában*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2014.
  - RAINER, Michael J.: *Römisches Staatsrecht, Wissenschaftliche Buchgesellschaft*, Darmstadt, 2006.
  - SÁRY Pál: *Előadások a római büntetőjog köréből*, Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc, 2011.
  - SÁRY Pál: Sulla büntetőjogi reformjai, *Jogtudományi Közlöny*, LVI. évf. 2001/6.
  - ZLINSZKY János: *Állam és jog az ősi Rómában*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1996.
  - *A Tizenkéttáblás törvény töredékei*, ford.: ZLINSZKY János, Tankönyvkiadó, Budapest 1991.
  - ZLINSZKY János: *Római büntetőjog*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1991.
  - WIEACKER, Franz: Altrömische Priesterjurisprudenz, (In: BENÖHR Hans P. / HACKL Karl (szerk.): *Iuris Professio Festgabe für Max Kaser zum 80. Geburtstag*, Hermann Böhlau Nachf., Wien-Köln-Graz, 1986.

Tiszazugi mérgezések:

- BÁLINT Angelika – GYŐRI Anna: A tiszazugi arzénygyilkosságok reprezentációi. Médiakutató XV./3., 2014, 37–48.
  - https://mediakutato.hu/cikk/2014_03_osz/03_arzen_gyilkosság_reprezentacio.pdf
  - BODÓ Béla: *Tiszazug: A Social History of A Murder Epidemic*. New York: East European Monographs, 2002.
  - FINKEY FERENC: *Emlékképek és élmények életem derűs napjaiból*. Sárospatak, 1944.
  - KÓSA Károly: „Az arzénügy hírei a szolnoki sajtóban”, *Jász-Nagykun-Szolnok megyei Lapok*, XL/86. 1930. október 26., <http://www.kosakaroly.hu/adattar/arzen/index.html>
  - LÁDONYI Emese: „Átkos lidércként nehezedett a falura...” A nagyrévi bába, Fazekas Gyuláné szerepe a tiszazugi arzénes gyilkossági ügyekben. *Korall Társadalomtörténeti folyóirat*, 28-29. szám, 2007 szeptember, 226.-246., <https://epa.oszk.hu/00400/00414/00020/pdf/226-246.pdf>
  - MÁTAY Mónika– TRÁDLER Henrietta: Áldozatok a háború után: arzénrel mérgezett veteránok, *Sorsok, frontok, eszmék. Tanulmányok az első világháború 100. évfordulójára*. Főszerk: MAJOROS István, szerk: ANTAL Gábor, HEVŐ Péter, M. MADARÁSZ Anita, ELTE BTK. Budapest, 2015.
  - https://www.academia.edu/38132197/%C3%81ldozatok_a_h%C3%A1bor%C3%BA_ut%C3%A1n_arz%C3%A9nrel_m%C3%A9rgezett_veter%C3%A1nok
  - MÓRICZ Zsigmond: *Tiszazugi Méregkeverők, Nyugat*, 1930/3.
-
-